

Przyjemność i radość

Recenzja

Magdalena Płotka, *Tomasz z Akwinu. O przyjemności*,
Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2021, ss. 193.

Temat przyjemności w filozofii może kojarzyć się w powszechnym odbiorze bardziej z poglądami epikurejczyków aniżeli z myślą średniowiecznego filozofa Tomasza z Akwinu. Niemniej każdy, kto choć trochę interesował się filozofią średniowieczną, wie, że było w niej miejsce również na zagadnienia związane z przyjemnością. Akwinata, który akceptował arystotelesowską strukturę człowieka jako bytu duchowo-cieleśnego, także zajmował się tym tematem.

Magdalena Płotka, znana z wielu publikacji poświęconych filozoficznej myśli średniowiecza, tym razem bierze na warsztat właśnie problematykę przyjem-

ności w tekstach Tomasza z Akwinu. Książka stanowi rozbudowane studium tego tematu, sama zaś Autorka stara się przedstawić omawianą problematykę w sposób uporządkowany i przystępnym językiem, przytaczając różnorodną literaturę przedmiotu (zazwyczaj anglojęzyczną).

Na omawianą książkę składają się: wprowadzenie, siedem rozdziałów, zakończenie oraz praktyczne dodatki w postaci wykazu skrótów, bibliografii, a także indeksu osobowego.

Warto na początku nadmienić, że książka ma strukturę przejrzystą, a cząstkowe zakończenia każdego z poszcze-

---

Dr Izabella Andrzejuk, wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”.

gólnych rozdziałów pozwalają czytelnikowi na zapamiętanie najważniejszych kwestii i wniosków z poszczególnych części. Pierwszy rozdział, zatytułowany *Przyjemność i jej postacie*, zawiera wstępne ustalenia, które w kolejnych rozdziałach zostały bardziej szczegółowo omówione. Przede wszystkim wymienione są tu terminy łacińskie, którymi posługuje się Akwinata, pisząc o przyjemności. To w tym rozdziale, Autorka wprowadza własne tłumaczenia wszystkich terminów oraz ich krótką charakterystykę, prezentując, czym od siebie różnią się poszczególne typy przyjemności. W rozdziale drugim Magdalena Płotka podejmuje temat przyjemności jako uczucia, skupiając się najpierw na uczuciach władzy pożądawczej, by następnie przejść do studium porównawczego przyjemności i radości, i spróbować odpowiedzieć na pytanie, czy są one uczuciami. Następnie rozdział trzeci, zatytułowany: *Formalno-materialna struktura przyjemności*, jest poświęcony rozważaniom porównawczym między przyjemnością duchową a cielesną. W rozdziale czwartym odnajdujemy zagadnienia związane z przyczyną oraz celem przyjemności. Piąty rozdział jest poświęcony moralnemu kontekstowi przyjemności. W nim znalazły swoje miejsce takie tematy, jak *eutrapelia* czy przyjemność seksualna. W rozdziale szóstym Autorka omawia problematykę związaną z estetycznym wymiarem przyjemności, a zatem czy piękno może być dla nas źródłem przyjemności i w jaki sposób. Ostatni, siódmy rozdział zawiera omówienia przyjemności, która jest udziałem zbawionych. W ten spo-

sób zostały omówione wszystkie zareagowania sfery pożądawczej człowieka, obejmując zarazem całe ludzkie *compositum*, łącznie z sytuacją człowieka po śmierci. Całość przedstawionych analiz zamyka obszerniejsze podsumowanie.

Poza licznymi zaletami omawiana publikacja ma jednak także swoje słabsze punkty.

Pierwszym z nich są pewne niekonsekwencje terminologiczne. Na przykład w streszczeniu pojawiają się zwroty: „przyjemności cielesne” i „radości duchowe” (podrozdział 3.1.), a w następnym podrozdziale „przyjemność zmysłowa” oraz „intelektualna”. Ta niekonsekwencja może rodzić wątpliwości, czy przyjemność cielesna jest tym samym, co zmysłowa, oraz czy przyjemność duchową możemy utożsamić z intelektualną. Dodatkowym jeszcze utrudnieniem może być wprowadzenie określenia „stany psychiczne”, które to określenie ma być swoistą przeciwwagą dla stanów fizycznych (s. 47). Czy więc możemy według Autorki, postawić znak równości między tym, co psychiczne, duchowe i intelektualne, a czy może są jakieś różnice? Jeśli oznacza to dla Magdaleny Płotki ten sam typ doznań, to czemu pojawiają się tak różne określenia? A jeśli są to inne doznania, to dlaczego nie zostało to wyjaśnione na kartach książki?

Drugim problemem, który stanowi, jak się wydaje, skutek nieściśłości terminologicznych, jest rozróżnienie między *delectatio* (przyjemność) a *gaudium* (radość). Autorka wprowadzając określenie „uczucie radości” (s. 23), sugeruje, że radość jest uczuciem, podczas gdy u Tomasza mamy odróżnione uczucia (*pas-*

siones) od poruszeń woli (*affectiones*). Takie utożsamienie (*affectiones* i *passiones*) nie jest zbyt bezpieczne, gdyż prowadzi do wniosków sprzecznych z intencją samego Akwinaty.

Autorka zarazem zauważa, że w przypadku *delectatio* chodzi o reakcję władz zmysłowych, a w przypadku *gaudium* o reakcję władzy pożądania intelektualnego. Odnosi się więc wrażenie, że Magdalena Płotka żongluje terminem „przyjemność”, raz mając na myśli zareagowanie władzy pożądania zmysłowego, a raz w ogóle sferę pożądawczą człowieka. Jak już wspomniałam, rodzi to niepotrzebne niepokoje czytelnika. Czy możemy bowiem określać radość jako rodzaj przyjemności? Czy ten wstępny podział nie wywołuje u czytelników utożsamiania radości z odmianą przyjemności, skoro jest tak (są to własne słowa Autorki książki), że „*delectatio* jest terminem ogólniejszym”¹, do którego niejako przynależy radość. Wydaje się, że sformułowanie to jest nieco niefortunne i powoduje właśnie wrażenie, że przyjemność jest wobec radości czymś ogólniejszym. *Gaudium* jako radość jest reakcją woli na uzyskane dobro, gdy tymczasem *delectatio* jest zareagowaniem pożądania zmysłowego na uzyskanie dobra, które zaspokaja jego dążenie. Inna władza w strukturze bytowej człowieka odpowiada za jej powstanie (co zresztą Autorka potwierdza w innych fragmentach swojej książki), jednakże pożądanie intelektualne, czyli wola, nie stanowi części pożądania zmysłowego, czyli

uczuciowości, a wobec tego wolitywna radość nie jest częścią uczuciowej przyjemności. Tomasz niekiedy posługuje się szerokim rozumieniem uczuć (*passio*) jako w ogóle doznania władz pożądawczych w człowieku. Jednak w przypadku omawiania przyjemności i radości wyraźnie odróżnia zareagowania władz zmysłowych od reakcji woli, używając nawet innych terminów na ich określenie. I raczej jest skłonny uznawać je za zbiory rozłączne, o czym pisał w swoim artykule Artur Andrzejuk².

Wydaje się, że w przypadku rodzajów przyjemności jest podobnie, jak w przypadku rodzajów cnót, powinno się je rozróżnić w zależności od tego, w jakiej władzy się podmiotują. Jeżeli pewne sprawności doskonałą inną władzę i są ukierunkowane na inne działania, to mamy też osobne sprawności. Dlatego wydawałoby się rozsądne, aby i w przypadku przyjemności było podobnie. Może warto byłoby po prostu posłużyć się starym i sprawdzonym rozróżnieniem na *passiones* i *affectiones*. Tymczasem zdarza się w książce, że „do jednego worka są wrzucone” zareagowania władz zmysłowego pożądania z reakcjami woli (s. 47). Przykładem może posłużyć choćby zaproponowany przez Autorkę podział na 1) afektywne stany psychiczne i fizyczne; 2) manifestacje przyjemności w ciele; 3) społeczne manifestacje przyjemności. Według tego podziału do pierwszej grupy należą: *delectatio*, *gaudium*, *fruitio*, *voluptas*, *laetitia*. W drugiej grupie znajdują się:

¹ Zob. M. Płotka, *Tomasz z Akwinu. O przyjemności*, Warszawa 2021, s. 20.

² Zob. A. Andrzejuk, *Swoistość sfery afektywnej w ujęciu Tomasza z Akwinu*, „Rocznik Tomistyczny” 1(2012), s. 123-148. Magdalena Płotka nie uwzględniła tego ujęcia w swojej książce, a szkoda, bo skoro ma inne zdanie, to interesujące byłoby zakwestionowanie ujęcia Andrzejuka.

risus, hilaritas, exultatio. I wreszcie w trzeciej grupie znajdują się: *iucunditas* i *eutrapelia*. Podział wygląda na nieco naciągany – i jak się wydaje – powoduje niepotrzebny mętlik. Być może jest to jakaś inna, oryginalna metoda podziału reakcji ludzkich władz pożądania, ale z drugiej strony czyż *eutrapelia*, która jest cnotą woli, polegającą na umiarkowaniu, nie należy także do zareagowań władzy intelektualnego pożądania? Podobnie jest z innymi składnikami zaproponowanego podziału. Nie zawsze więc to, co oryginalne, będzie trafniej oddawało prawdę rzeczy.

Podobna trudność, spowodowana niekonsekwentnym posługiwaniem się terminami, pojawia się na s. 23 recenzowanej książki. Autorka stwierdza tam, że „przyjemność i radość są pewnymi „stanami afektywnymi”, które powstają na skutek połączenia z pożądanym dobrem”. Biorąc pod uwagę pewne ustalenia Tomasza w tej materii, nie jest to szczęśliwe określenie, gdyż przyjemność nie jest stanem afektywnym. Czy nie lepiej byłoby użyć terminu „zareagowania sfery požądawczej w człowieku”? Wówczas zostałby zastosowany właściwy poziom ogólności w opisie, gdyż sfera požądawcza to i uczucia, i reakcje woli.

W książce wydaje się także znaczący brak opracowań z polskiej literatury przedmiotu. Kwestią uczuć w tomizmie zajmowali się przecież: Aleksander Usowicz, Jacek Woroniecki, Wojciech Bednarski, Mieczysław Krąpiec, Mieczysław Gogacz, Artur Andrzejuk. Wszystkie wymienione osoby analizowały teksty Akwinaty i na nich budowały koncepcję uczuciowości w człowieku. Może szkoda, że zabrakło ich w bibliografii.

Wymienione w recenzji uwagi i wątpliwości nie umniejszają wartości książki. Magdalena Płotka podjęła naprawdę duży trud, omawiając tak złożone zagadnienia, jak problematyka uczuć w tekstach Tomasza z Akwinu. Usprawiedliwieniem pewnych potknięć i niekonsekwencji może być właśnie owa złożoność sfery uczuciowej i afektywnej w strukturze człowieka.

Dodatkową zaś zaletą książki jest zgromadzenie wszystkich przejawów przyjemności i zaprezentowanie ich w jednym miejscu. Jak do tej pory nikt nie podjął się opracowania tematu przyjemności w filozofii Akwinaty, więc jako praca pionierska książka Magdaleny Płotki, *Tomasz z Akwinu. O przyjemności*, zasługuje na uwagę i lekturę.

Bibliografia

1. Andrzejuk A., *Swoistość sfery afektywnej w ujęciu Tomasza z Akwinu*, „Rocznik Tomistyczny” 1(2012), s. 123-148.
2. Andrzejuk A., *Uczucia i sprawności. Związek uczuć i sprawności w Summa Theologiae św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 2006.
3. Bednarski W.F., *Objaśnienia, Św. Tomasz z Akwinu, Suma Teologiczna*, t. 10 *Uczucia*, tłum. J. Bardan, Londyn 1967, s. 277-352.
4. Bednarski W.F., *Zagadnienia pedagogiczne*, Londyn 1982.
5. Gogacz M., *Ciemna noc miłości*, Warszawa 1985.
6. Krąpiec M.A., *Psychologia racjonalna*, Lublin 1996.
7. Płotka M., *Tomasz z Akwinu. O przyjemności*, Warszawa 2021.
8. Usowicz A., *Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii*, Kraków 1946.
9. Usowicz A., *Układ cnót i wad w związku z życiem uczuciowo-popędliwym u Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu*, Kraków 1939.
10. Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1-2, Lublin 1986.

Pleasure and Joy

Review

Magdalena Płotka, *Tomasz z Akwinu. O przyjemności*, Thomas Aquinas on Pleasure, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2021, p. 193

Keywords: Thomas Aquinas, feelings, pleasure, human faculties

Magdalena Płotka, known for numerous publications regarding the philosophical thought of the medieval ages, this time analyses the matter of pleasure in the texts of Aquinas. The book is an extensive study of this topic and the Author herself attempts to show the referred matter in an organised way, with a coherent language, quoting a various bibliography of the subject (for the most part in English-language).

The discussed book consists of: the introduction, particular chapters which are seven in numbers, the ending and practical appendices such as the index of abbreviations, bibliography and the index of names.

The first chapter titled *Przyjemność i jej postacie (Pleasure and Its Shapes)*, contains the preliminary statements which are further developed in details in the following chapters. At first, the Latin terms which are employed by Aquinas when he speaks of pleasure are enumerated. In the second chapter Magdalena Płotka analyses the topic of pleasure as feeling. Above all she speaks of feelings of the appetitive faculty and then she turns to

the comparative study of pleasure and joy. The purpose of this comparison is to answer the question whether we may classify them – pleasure and joy – as feelings. Next, the third chapter, titled: *Formalno-materialna struktura przyjemności (Formal-material structure of pleasure)* is dedicated to a comparative study between pleasure spiritual and corporeal. In the fourth chapter we find issues regarding the reason and purpose (aim) of pleasure. The fifth chapter offers study on the moral context of pleasure. In this chapter there are included such topics as *eutrapelia* and sexual pleasure. In the sixth chapter the Author speaks of issues regarding the aesthetic dimension of pleasure. It poses a question whether beauty can be a source of pleasure and in what way. The last, seventh chapter, concerns the topic of pleasure which is the participation of the saved. Thereby the entire domain of responses of human appetitive faculty has been explained, encompassing also the whole human *compositum* including human condition after death.